

The development of syntax in the Uzbek language during the 20th century and the scientific work of Ganijon Abdurahmonov

Raufjon SHARIPOV ¹

Kokand State University

ARTICLE INFO

Article history:

Received August 2025

Received in revised form

15 September 2025

Accepted 25 September 2025

Available online

15 October 2025

Keywords:

Uzbek language,
linguistics,
syntax,
Ganijon Abdurahmonov,
compound sentence,
scientific work,
20th century,
text syntax,
modern linguistics,
stylistic approach.

ABSTRACT

This article illuminates the developmental stages of Uzbek syntax throughout the 20th century, the scientific perspectives of scholars who worked in this field, and the academic contributions of Academician Ganijon Abdurahmonov. The article encompasses research from the Jadid movement, the Soviet era, and the years of independence, demonstrating the interconnections among these periods.

2181-1415/© 2025 in Science LLC.

DOI: <https://doi.org/10.47689/2181-1415-vol6-iss9/S-pp276-282>

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

XX asrda o'zbek tilida sintaksis taraqqiyoti va G'anijon Abdurahmonovning ilmiy faoliyati

ANNOTATSIYA

Kalit so'zlar:

o'zbek tili,
tilshunoslik,
sintaksis,
G'anijon Abdurahmonov,
qo'shma gap,
ilmiy faoliyat,
XX asr,
matn sintaksisi,
zamonaviy lingvistika,
uslubiy yondashuv.

Mazkur maqolada XX asr davomida o'zbek tili sintaksisining rivojlanish bosqichlari, bu sohada faoliyat yuritgan olimlarning ilmiy qarashlari hamda akademik G'anijon Abdurahmonovning ilmiy faoliyati yoritiladi. Maqola jadidchilik, sovet davri va mustaqillik yillaridagi izlanishlarni qamrab olib, ularning o'zaro bog'liqligini ko'rsatadi.

¹ Trainee Researcher, Kokand State University.

Развитие синтаксиса узбекского языка в XX веке и научная деятельность Ганижона Абдурахмонова

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова:

узбекский язык,
лингвистика,
синтаксис,
Ганиежон Абдурахмонов,
сложное предложение,
научная деятельность,
XX век,
синтаксис текста,
современная лингвистика,
стилистический подход.

В данной статье освещаются этапы развития синтаксиса узбекского языка на протяжении XX века, научные взгляды ученых, работавших в этой области, а также научная деятельность академика Ганижона Абдурахмонова. Статья охватывает исследования периода джадидизма, советской эпохи и годов независимости, демонстрируя их взаимосвязь.

KIRISH

O'zbek tili grammatik tizimining muhim va ajralmas bo'limlaridan biri bu — sintaksisdir. Sintaksis tilshunoslikning markaziy yo'nalishlaridan bo'lib, u so'zlarning birikishi, gaplarning tuzilishi, matnning yaxlitligi va nutq jarayonidagi funksiyasini o'rganadi. Sintaksisning ahamiyati shundaki, tilning boshqa bo'limlari — fonetika tovushlar tizimini, morfologiya esa so'zlarning shaklini va grammatik kategoriyalarini o'rganar ekan, sintaksis bularning barchasini umumlashtirib, nutqiy muloqotning tayanch asosini yaratadi. Demak, sintaksis tilni faqat grammatik tizim sifatida emas, balki ijtimoiy, mantiqiy va kommunikativ hodisa sifatida ham o'rganishga imkon beradi.

O'zbek tili sintaksisining shakllanish va rivojlanish jarayoni uzoq tarixiy davrlarga borib taqaladi. Biroq ayniqsa XX asr bu jarayonda alohida o'rin tutadi. Chunki bu davrda mamlakatimizda bir necha ijtimoiy-siyosiy bosqichlar — jadidchilik davri, sovet mafkurasi davri va mustaqillik yillari — kechdi. Har bir bosqichning tilshunoslikka, xususan sintaksisga bo'lgan munosabati turlicha bo'ldi. Jadid ziyolilari tilni milliy uyg'onish vositasi sifatida ko'rgan bo'lsalar, sovet davrida tilshunoslik marksistik-lenincha metodologiya asosida shakllandi. Mustaqillik davrida esa milliy qadriyatlar va zamonaviy lingvistika uyg'unlashdi. Shuningdek, XX asrda o'zbek sintaksisini ilmiy asosda rivojlantirgan bir qator yirik olimlar yetishib chiqdi. Jumladan, akademik G'anijon Abdurahmonovning ilmiy faoliyati bu sohada burilish yasadi. U yaratgan ilmiy maktab, yozgan monografiyalar va shogirdlari orqali o'zbek sintaksisi nafaqat nazariy jihatdan chuqurlashdi, balki yangi ilmiy yo'nalishlarga ham asos soldi. Demak, XX asr o'zbek tilshunosligi tarixida sintaksisning o'rni beqiyos bo'lib, bu davrni alohida bosqich sifatida o'rganish bugungi kunda ham ilmiy dolzarblik kasb etadi.

Jadid davri va dastlabki izlanishlar. XX asr boshlarida Turkistonda milliy uyg'onish harakati — jadidchilik kuchayib, xalq orasida ma'rifat va savodxonlikni oshirish, yangi maktablar ochish, ilm-fanni rivojlantirish jarayoni boshlandi. Jadid ziyolilari nafaqat ta'lim sohasida, balki tilshunoslikda ham muhim qadamlar tashladilar. Chunki ular millatning o'zligini saqlash va rivojlantirishda ona tilining hal qiluvchi o'rin tutishini chuqur anglab yetgan edilar. Bu davrda Mahmudxo'ja Behbudiy tomonidan

yoʻzilgan darsliklar, ilmiy maqolalar, grammatik risolalar oʻzbek tili grammatikasini oʻqitishda dastlabki asos boʻlib xizmat qildi. U tilni milliy ongning asosi sifatida talqin qilib, uni xalq ommasiga sodda va tushunarli tarzda yetkazishga intildi.

Abdurauf Fitrat oʻzining mashhur “Tilimiz” maqolasida oʻzbek tilining ilmiy izlanish obyekti sifatidagi ahamiyatini taʼkidlab, tilning fonetika, morfologiya va sintaksis sohalarini tizimli oʻrganish zarurligini koʻrsatdi. U oʻzbek tili grammatikasini milliy ruhda yozish, turkiy tillar bilan qiyoslash asosida oʻrganishni ilgari surdi. Fitratning qarashlarida ayniqsa gap tuzilishi, nutq madaniyati va uslubiy meʼyorlarga alohida eʼtibor berildi.

Abdulla Avloniyning “Turkiy guliston yoxud axloq” asari ham jadid davri tilshunosligi uchun katta manba boʻldi. Asar axloqiy-maʼnaviy mazmun kasb etish bilan birga, oʻzbek tilining sintaktik imkoniyatlarini namoyish etuvchi badiiy matn sifatida ham qadrlanadi. Avloniy xalq tilini adabiy meʼyor darajasiga olib chiqish, yozma va ogʻzaki nutqni uygʻunlashtirish, sintaktik birliklarning ifoda imkoniyatlarini kengaytirishga intildi.

Munavvarqori Abdurashidxonovning jadid maktablari uchun yaratgan darsliklari ham sintaksisni amaliy yoʻsinda oʻqitishga xizmat qildi. U sodda gap tuzilishi, gap boʻlaklari, soʻz birikmalari haqida sodda va tushunarli izohlar berdi. Bu esa oʻquvchilarni tilni toʻgʻri qoʻllashga oʻrgatishda muhim ahamiyat kasb etdi.

Jadid ziyolilari shuningdek, arab yozuvidan lotin yozuviga oʻtish, imlo qoidalarini soddalashtirish, tilni maktab va taʼlim jarayoniga joriy qilish masalalarida ham muhim tashabbuskor boʻldilar. Ularning bu faoliyati oʻzbek tili grammatikasining, xususan sintaksisning dastlabki ilmiy asoslarini yaratishda beqiyos ahamiyat kasb etdi.

Sovet davri tilshunosligi. Sovet davri oʻzbek tilshunosligi tarixida alohida bosqich boʻlib, bu davrda tilshunoslik marksistik-lenincha metodologiya asosida shakllandi. Til ijtimoiy hodisa sifatida talqin qilindi, uni oʻrganishda sovet mafkurasi gʻoyalari yetakchi oʻrin tutdi. Shu bilan birga, bu davr ilmiy izlanishlar nuqtai nazaridan ham sermahsul boʻldi: grammatika, fonetika, leksikologiya va ayniqsa sintaksis sohalarida fundamental tadqiqotlar amalga oshirildi. 1930-yillardan boshlab oʻzbek tilini ilmiy asosda oʻrganish davlat siyosati darajasiga koʻtarildi. Alifbo islohotlari, yangi imlo qoidalari, darslik va qoʻllanmalar yaratish ishlari tilshunoslikning yanada tizimlashuviga olib keldi. Shu davrda tilshunos olimlar grammatik meʼyorlarni ishlab chiqishga, oʻzbek tilining fonetikasi, morfologiyasi va sintaksisini oʻquv dasturlariga kiritishga alohida eʼtibor qaratdilar. 1950–1980-yillar oraligʻi oʻzbek tilshunosligi uchun eng sermahsul davr hisoblanadi. Aynan shu davrda sintaksis fani ilmiy asosda shakllanib, oʻzbek tili grammatik qurilmasi chuqur oʻrganildi.

Sovet davri sintaksis tadqiqotlarining asosiy xususiyatlari. Ilmiy maktablarning shakllanishi. Bu yillarda oʻzbek sintaksisida bir necha ilmiy maktablar paydo boʻldi. Toshkent davlat universiteti (hozirgi OʻzMU) va Samarqand davlat universiteti qoshidagi ilmiy muhitda yangi tadqiqotchilar yetishib chiqdi. H.Abdullayev oʻzining “Oʻzbek tilining sintaksisi” (1975) asarida gap boʻlaklari, ergash gaplarning turlari, gap tuzilishidagi mantiqiy va grammatik munosabatlarni keng yoritdi. M.Qoriyev esa gap boʻlaklari, ularning ifoda vositalari va sintaktik vazifalari haqida izchil tadqiqotlar

olib bordi. Uning ishlari ta'lim jarayonida qo'llanma sifatida ham katta ahamiyat kasb etdi. O. Yoqubov sintaksisning morfologiya bilan aloqadorligini, so'z shakllari va gap tuzilmalari o'rtasidagi munosabatni chuqur tahlil qildi. G'anijon Abdurahmonov esa qo'shma gap sintaksisi, matn sintaksisi va kommunikativ yondashuvga asos solib, o'zbek tilshunosligini yangi bosqichga olib chiqdi. Darslik va qo'llanmalar yaratilishi. 1960–80-yillarda tilshunoslikka oid bir qator darslik va o'quv qo'llanmalar chop etildi. Bu qo'llanmalar maktab, litsey va oliy ta'lim tizimida keng qo'llanildi. Shu orqali o'zbek tili sintaksisi nafaqat ilmiy balki amaliy jihatdan ham rivoj topdi. Uslubiy va funksional yondashuvlar. Sovet davri sintaksisida gaplarning faqat grammatik qurilishi emas, balki uslubiy va funksional imkoniyatlari ham o'rganildi. Masalan, ilmiy, badiiy, publitsistik va og'zaki nutqda sintaktik qurilmalarning ishlatilishi alohida tahlil qilindi.

Ilmiy anjumanlar va maqolalar. 1970–80-yillarda respublika va ittifoq miqyosida tilshunoslik bo'yicha ko'plab konferensiyalar o'tkazildi. Bu anjumanlarda sintaksisning nazariy masalalari, gap bo'laklarining funksional tahlili, murakkab gaplarning tipologiyasi kabi masalalar muhokama qilindi. Sovet davri tilshunosligi, bir tomondan, sintaksisni chuqur ilmiy asosda o'rganish imkonini bergan bo'lsa, ikkinchi tomondan, mafkuraviy cheklovlarga duch keldi. Tilshunoslar ba'zan sovet mafkurasi talablaridan chetlasha olmadilar, ilmiy izlanishlar marksistik-lenincha qarashlarga moslashtirildi. Shunga qaramay, bu davrda yaratilgan ilmiy meros bugungi o'zbek tilshunosligining poydevori bo'lib xizmat qilmoqda. Umuman olganda, sovet davri o'zbek tili sintaksisini mustaqil ilmiy soha sifatida shakllantirdi, nazariy asoslarini boyitdi va kelgusida mustaqillik davrida olib boriladigan tadqiqotlarga zamin yaratdi.

Mustaqillik davri va zamonaviy tadqiqotlar. 1991-yilda O'zbekiston mustaqillikka erishgach, o'zbek tiliga davlat tili maqomi berilishi mamlakatimiz tilshunosligida yangi davrni boshlab berdi. Endilikda o'zbek tili nafaqat xalqning madaniy va ma'naviy hayotida, balki davlat boshqaruvida ham muhim o'rin tutadigan vosita sifatida e'tirof etildi. Bu esa tilshunoslik fanida, xususan, sintaksis tadqiqotlarida tub burilishlarga olib keldi. Mustaqillikdan keyingi yillarda milliy qadriyatlar, tarixiy meros va zamonaviy lingvistika uyg'unlashib, o'zbek tilshunosligi yangi bosqichga ko'tarildi. Davlat tili maqomi tufayli tilshunoslikda milliy xususiyatlarga e'tibor kuchaydi. Avvalgi davrlarda sovet mafkurasi sababli to'liq ochib berilmagan ko'plab masalalar mustaqillik davrida qayta o'rganila boshlandi. Jumladan:

- tarixiy grammatik manbalar, qadimgi turkiy til va o'zbek adabiy tilining shakllanish jarayonlari;
- o'zbek sintaksisining milliy xususiyatlari va umumturkiy tilshunoslikdagi o'rni;
- pragmatik va kommunikativ yondashuvlar asosida gap va matn sintaksisini tahlil qilish kabi yo'nalishlar keng rivojlandi.

Mustaqillik davrida matnshunoslik alohida yo'nalishga aylandi. Gaplarning o'zaro bog'lanishi, matnning sintaktik yaxlitligi, paragraf va bo'limlar tuzilishi chuqur o'rganildi. Bu yo'nalishda N. Jo'rayev, N. G'anieva singari olimlar tadqiqotlar olib bordilar. Gap faqat grammatik birlik sifatida emas, balki muloqot vositasi sifatida ham tahlil qilina boshlandi. Gapning maqsadga yo'naltirilganligi, suhbat jarayonidagi vazifasi, matndagi

axborot uzatish mexanizmi alohida tadqiq etildi. Til birliklarining nutq vaziyatiga bog'liqligi, aytuvchining maqsadi, tinglovchi bilan muloqot jarayoni sintaksis tahlilida inobatga olina boshlandi. Bu yo'nalish pragmatolingvistika bilan chambarchas bog'liq bo'lib, hozirgi zamon tilshunosligining eng dolzarb masalalaridan biridir. Mustaqillik davrida tilshunoslikda nutqiy jarayonlarni tafakkur, madaniyat va ijtimoiy omillar bilan bog'liq holda o'rganishga e'tibor qaratildi. Diskursiv tahlil orqali sintaksis faqat gap tuzilmasi emas, balki nutqiy muloqot jarayonining tarkibiy qismi sifatida tadqiq qilina boshlandi. Kognitiv yondashuv esa til va tafakkur munosabatini aniqlashga qaratildi.

XXI asr boshlaridan boshlab texnologiyalarning rivojlanishi natijasida sintaksis tadqiqotlarida ham kompyuter dasturlari qo'llanila boshlandi. Gaplarni avtomatik tahlil qilish, sintaktik strukturalarni modellashtirish bo'yicha dastlabki izlanishlar amalga oshirilmoqda.

Mustaqillik davri tadqiqotchilari. Bu davrda N. Mahmudov, A. Qodirov, Z. Qodirova, B. Yo'ldoshev, N. Jo'rayev kabi olimlar tomonidan yangi ilmiy qarashlar ilgari surildi. Masalan, N. Mahmudov "Hozirgi o'zbek adabiy tili" asarida o'zbek sintaksisining zamonaviy xususiyatlarini keng tahlil qildi. Z. Qodirova esa matn sintaksisi va kommunikativ yondashuv bo'yicha tadqiqotlar olib bordi. Mustaqillik davrida sintaksis faqat nazariy jihatdan emas, balki ta'lim jarayonida ham yangi bosqichga chiqdi. Yangi o'quv dasturlari, darsliklar va metodik qo'llanmalar yaratildi. Sintaksisni o'qitishda amaliy mashqlar, matn tahlili, kommunikativ yondashuv asosida dars berish metodlari joriy qilindi. Demak, mustaqillik davri o'zbek tili sintaksisi uchun yangilanish va kengayish davri bo'ldi. Bu davrda milliy qadriyatlar va zamonaviy ilmiy qarashlar uyg'unlashdi, sintaksisni o'rganishda yangi metodologiyalar shakllandi. Matnshunoslik, pragmasintaksis, diskursiv va kognitiv lingvistika kabi yo'nalishlar rivojlanib, o'zbek tilshunosligini jahon lingvistikasining ilg'or yutuqlari bilan uyg'unlashtirdi.

Akademik G'anijon Abdurahmonovning ilmiy faoliyati. XX asr o'zbek tilshunosligida eng yirik va yetuk olimlardan biri — akademik G'anijon Abdurahmonov (1928–2004) bo'lib, u o'zbek tili sintaksisining ilmiy poydevorini yaratgan, zamonaviy tilshunoslik maktabiga asos solgan buyuk tadqiqotchidir. U butun umrini o'zbek tilining nazariy va amaliy masalalarini o'rganishga, xususan sintaksisning turli qirralarini chuqur tahlil qilishga bag'ishladi.

G'anijon Abdurahmonov 1928-yilda tug'ilgan. Yoshligidan til va adabiyotga qiziqib, Toshkent davlat universitetining filologiya fakultetida tahsil oldi. Universitetni tamomlagach, ilmiy izlanishlarini davom ettirdi va sintaksis sohasida dastlabki ilmiy maqolalarini e'lon qildi. 1950–60-yillarda olib borgan izlanishlari natijasida o'zbek tilida qo'shma gaplar, ergash gaplar va murakkab sintaktik tuzilmalarni nazariy jihatdan asoslashga muvaffaq bo'ldi.

Abdurahmonovning ilmiy merosida bir nechta fundamental monografiyalar alohida o'rin tutadi: "Qo'shma gap sintaksisi asoslari" (1958). Bu asarda olim o'zbek tilida qo'shma gaplarning tuzilishi, ergash gaplarning turlari, ularning semantik va grammatik bog'lanishlari haqida batafsil nazariy asos yaratdi. Ushbu monografiya o'zbek sintaksisini yangi bosqichga olib chiqqan asar sifatida tan olindi. "O'zbek tili sintaksisi" (1976). Bu asar o'zbek tilshunosligi tarixida eng muhim ilmiy manbalardan biridir. Unda gap

bo'laklari, qo'shma gaplarning tiplari, matn sintaksisi va kommunikativ yondashuvning nazariy asoslari mukammal tahlil qilingan.

"Til va tafakkur", "Matn va uslub" kabi asarlarida esa olim til birliklari va inson tafakkuri, uslubiy imkoniyatlar, matnning sintaktik tuzilishi o'rtasidagi aloqalarni keng ochib bergan. Abdurahmonovning yondashuvi shuni bilan ahamiyatli ediki, u sintaksisni faqat grammatik qurilma sifatida emas, balki nutqdagi real ifodalanish, uslubiy va kommunikativ jihatlar bilan bog'liq holda o'rgandi. U quyidagi ilmiy yangiliklarni o'zbek tilshunosligiga olib kirdi:

- gap bo'laklari va ergash gaplarni funksional nuqtai nazardan tahlil qilish;
- qo'shma gaplarning ichki semantik munosabatlarini tizimli izohlash;
- matn sintaksisini alohida yo'nalish sifatida shakllantirish;
- kommunikativ sintaksisga asos solib, gapning muloqotdagi vazifasini chuqur tahlil qilish.

Akademik Abdurahmonovning eng katta xizmatlaridan yana biri — uning yaratgan ilmiy maktabidir. U o'z rahbarligi ostida o'nlab nomzodlik va doktorlik dissertatsiyalariga ilmiy rahbarlik qildi. Shogirdlari orasida H. Abdullayev, M. Qoriyev, Z. Qodirova, B. Yo'ldoshev, G'. A'zamov kabi taniqli tilshunoslar bor. Bu olimlar o'zbek tilida sintaksis, matnshunoslik, uslubiyat va pragmasintaksis kabi yo'nalishlarda samarali tadqiqotlar olib bordilar. Abdurahmonov maktabining o'ziga xos xususiyati shundaki, u tilshunoslikdagi nazariy tadqiqotlarni amaliy masalalar bilan uzviy bog'lab olib bordi. Masalan, sintaksisning maktab va oliy ta'limdagi o'qitilishiga metodik asos yaratdi. Uning darsliklari hozirgacha ta'lim jarayonida qo'llanib kelmoqda. G'anijon Abdurahmonov o'z faoliyati davomida nafaqat respublika, balki butun ittifoq miqyosida faoliyat olib borgan olimlar bilan hamkorlik qildi. U rus, qardosh turkiy xalqlar va xorijiy olimlar bilan ilmiy aloqalar o'rnatdi. Bu orqali o'zbek tilshunosligi jahon lingvistikasining dolzarb masalalari bilan uyg'unlashdi. Bugungi kunda Abdurahmonovning qarashlari zamonaviy lingvistika doirasida keng qo'llanilmoqda. Uning tadqiqotlari asosida quyidagi yo'nalishlar rivojlanmoqda:

- matn sintaksisi — gaplararo bog'lanish va matnning yaxlitligi masalalari;
- kommunikativ sintaksis — gapning muloqotdagi vazifasi, axborot uzatish jarayonlari;
- pragmasintaksis — nutq vaziyatida gapning ma'nosi va ifodalanish shakllari;
- kognitiv sintaksis — til va tafakkur o'zaro aloqasi, sintaktik birliklarning inson ongidagi o'rni.

Xulosa qilib aytganda, G'anijon Abdurahmonov o'zbek tilshunosligining eng yirik vakillaridan biri sifatida milliy lingvistikaning taraqqiyotiga ulkan hissa qo'shgan. Uning ilmiy faoliyati nafaqat nazariy jihatdan, balki amaliy, metodik va ta'limiy jihatdan ham o'zbek tili sintaksisini yangi bosqichga olib chiqdi. U yaratgan ilmiy maktab hozirgi kunda ham faoliyat yuritib, yangi avlod tilshunoslari uchun ishonchli yo'l ko'rsatkich bo'lib xizmat qilmoqda.

XULOSA

XX asr o'zbek tilshunosligi uchun tub burilishlar davri bo'ldi. Jadid ziyolilarining dastlabki amaliy izlanishlaridan boshlab, sovet davridagi fundamental tadqiqotlar va mustaqillik

yillaridagi zamonaviy yondashuvlargacha bo'lgan jarayonlar sintaksisni mukammal ilmiy sohaga aylantirdi. Akademik G'anijon Abdurahmonovning ilmiy faoliyati bu sohada alohida ahamiyatga ega. U yaratgan ilmiy maktab va yozgan asarlari bugungi kunda ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan. Abdurahmonovning qarashlari zamonaviy lingvistikaning pragmasintaksis, kognitiv va diskursiv yo'nalishlarida davom ettirilmoqda. Shu bois XX asr o'zbek tilshunosligida sintaksis taraqqiyotini o'rganish nafaqat tarixiy ilmiy jarayonni anglash, balki kelgusidagi izlanishlar uchun ham muhim tayanch bo'lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Abdurahmonov G'. Qo'shma gap sintaksisi asoslari. – Toshkent: Fan, 1958.
2. Abdurahmonov G'. O'zbek tili sintaksisi. – Toshkent: Fan, 1976.
3. Abdullayev H. O'zbek tilining sintaksisi. – Toshkent: O'qituvchi, 1975.
4. Qoriyev M. Gap bo'laklari va ularning tahlili. – Samarqand: Samarqand universiteti nashriyoti, 1984.
5. Mahmudov N. Hozirgi o'zbek adabiy tili. – Toshkent: O'zbekiston, 1992.
6. Qodirov A. O'zbek tili grammatikasi: Sintaksis. – Toshkent: Universitet, 2005.
7. Qodirova Z. O'zbek tili nazariy grammatikasi. – Toshkent: Fan, 2015.
8. Yo'ldoshev B. Sintaksis va uslub. – Toshkent: Universitet, 2003.
9. A'zamov G'. Tilshunoslik asoslari. – Toshkent: Fan, 2001.
10. Jo'rayev N. O'zbek tilshunosligining dolzarb muammolari. – Toshkent: Fan, 1998.
11. Turg'unov E. Tilshunoslik asoslari. – Toshkent: O'qituvchi, 1993.
12. Mamatqulov N. Sintaksisning funksional tahlili. // Til va adabiyot, 2020, №3.
13. G'anieva N. Matnshunoslik va sintaksis. – Toshkent: Fan, 2021.
14. Fitrat A. Tilimiz. – Toshkent: Ma'rifat, 1918.
15. Avloniy A. Turkiy guliston yoxud axloq. – Toshkent: Maorif, 1913.
16. Behbudiy M. Muntaxab grammatik risolalar. – Samarqand, 1914.